

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

42362

Hilyetü'l-envar. YASAV, Oya. Yüksek Lisans. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1995. 175 s., 19 ref.
Danışman: Prof. Dr. Ahmet Topaloğlu. Dili: Tr. *Nahife 140041*

22 Haziran 2015

مرکزی دانشگاه تهران، ۲۶۶۵/۱۲؛ فهرست میکروفیلم‌های کتابخانه
مرکزی دانشگاه تهران، ۱۵۳/۲؛ فهرست نسخه‌های خطی خورشید
گردیزی، ۲۴ - ۲۵؛ فهرستواره کتابخانه سینوی، ۵۳، ۶۵؛ قاموس
الإعلام، ۴۵۶۷/۶؛ کشف الظنون، ۱۷، ۲۲۴، ۱۶۵۵، ۱۷۴۴، ۱۸۲۳؛
مرصادالعباد؛ مرموزات اسدی در مزمورات داودی؛ نفعات الانس،
۴۳۵؛ الوافی بالوفیات، ۵۷۹/۱۷؛ هدیه العارفين، ۴۶۱/۱؛ هفت
اقلیم، ۱۰/۳ - ۱۱؛

Encyclopaedia of Islam, 7/870-871; *Iranica*, 7/166-167.

رسولی

نجم دایه ← نجم‌الدین رازی

نجم رازی، ابوبکر عبدالله بن محمد بن شاه‌اور اسدی ← نجم‌الدین
رازی

نجمی (naj.mi)، عمر، - ۱۳۰۷ ق/ ۱۸۸۹ م، شاعر عثمانی. در
استانبول زاده شد. از زندگانی او جز این آگاهی در دست نیست
که پیش‌تر زندگی‌اش را در آلاشهر به سر برد. وی به فارسی و
ترکی شعر می‌گفت و دیوان او در دوره حیاتش چاپ شد
(استانبول، ۱۲۸۷ ق). از دیگر آثارش: منظومه تحفة وحدت به
ترکی.

منابع: عثمانلی مؤلفری، ۴۶۸/۲؛ فهرس المطبوعات التركية العثمانية،

۱۰۶/۲؛ نگاهی به روند نفوذ و گسترش زبان و ادب فارسی در ترکیه،

۴۵۷

Türk dili ve edebiyatı ansiklopedisi, 6/556.

سارم

نجیب، احمد ← احمد سوم عثمانی

نجیبی، محمد طاهر فرزند نورالله ← محمد طاهر نجیبی

نحیفی (na.hi.fi)، سلیمان محمد فرزند عبدالرحمان آفتدی فرزند
صالح یازجی، استانبول ۱۰۵۳ - همان‌جا ۱۱۵۱ ق، صوفی،
شاعر، ادیب و مترجم عثمانی. در زادگاهش به تحصیل پرداخت
و زبان‌های فارسی، عربی و ترکی را به خوبی فراگرفت. پدرش

چند سال پس از مرصادالعباد تألیف کرده است (ح ۶۵۴ ق).
مطالب کتاب همان مرصادالعباد است و با تغییراتی در تنظیم
مطالب آن برای استفاده عربی‌زبانان نوشته شده است. نسخه
ناقصی از این کتاب به شماره ۴۱۸۶ در کتابخانه ملی ملک
موجود است؛ سراج‌القلوب به فارسی، به روش پرسش و پاسخ
که سی‌وسه پرسش فقهی و پاسخ آن‌ها را در بردارد. نسخه‌ای از
آن که در میانه ربیع‌الاول ۹۴۹ ق به دست فندرسکی در بلاد
خراسان کتابت شده است در مجموعه‌ای به شماره ۱۹۶۲ در
کتابخانه وین (از برگ ۹۶ تا ۱۰۸) نگهداری می‌شود؛ حسرت
الملوک و تحفة الحیب که دو رساله جداگانه است و گزیده‌ای از
آن دو که در ۹۸۵ ق در مکه کتابت شده در مجموعه‌ای به شماره
۱۹۶۲ (از برگ ۸۹ تا ۹۴) در کتابخانه وین نگهداری می‌شود؛
مرموزات اسدی در مزمورات زیور داودی در ده مرموز که به نام
علاءالدین داود دوم منگوجکی نوشته شده است. مقدمه و نیمه
یکم کتاب مانند مرصادالعباد، اما اواخر رساله در تواریخ ملوک و
کلمات حکما است. ملک‌الشعراى بهار درباره سبک شعر
نجم‌الدین رازی می‌گوید «نجم دایه شعر به سبک سنایی
می‌گوید و اگرچه شعرش به استحکام متقدمان نیست، اما در
دقایق شعر فارسی استاد است و به رموز قوافی که متأخران از آن
بی‌خبر بوده‌اند به درستی واقف و افعال قدیم و قافیه‌های
مخصوص متقدمان را در شعر صحیح و بی‌غلط به کار می‌برد». «
حدود دو‌یست و پنجاه بیت از اشعارش که بیش‌تر آن رباعی، یک
قصیه، یک مثنوی و یک قطعه و پنج غزل است در مرصادالعباد،
مرموزات و رساله عقل و عشق آمده است. افزون بر این‌ها،
اشعاری از وی در مؤسس الاحرار، هفت اقلیم، نفعات الانس،
آتشکده آذر و ریاض‌العارفين ثبت شده است.

منابع: آتشکده، ۱۱۳/۳ - ۱۱۹؛ آثار فارسی در آناتولی، ۲۹ - ۳۲؛

تاریخ آل سلجوق در آناتولی، ۲۳؛ تاریخ ادبیات ایران، از سنایی تا

سعدی، براون، ۱۸۳؛ تاریخ ادبیات در ایران، ۱۱۸۹/۳ - ۱۱۹۶؛

تاریخ گزیده، ۶۷۱؛ تاریخ مغول و اوایل ایام تیموری، ۴۹۹ - ۵۰۰؛

تاریخ نظم و نثر، ۱۴۰/۱ - ۱۴۱؛ دنباله جستجو در تصوف ایران، ۱۰۵ -

۱۰۸؛ الذریعه، ۳۰۸/۲ - ۳۰۹؛ ریاض‌العارفين، هدایت، ۱۴۸ - ۱۴۹؛

ریحانة الادب، ۱۶۹ - ۱۷۰؛ سبک‌شناسی، ۳/ ۲۱؛ شذرات الذهب،

۲۶۵/۵؛ طرائق‌الحقایق، ۳۴۳ - ۳۴۱/۲؛ فرهنگ ادبیات، ۵۰۱؛

فهرست کتابخانه مجلس شورای ملی، ۳۵۴/۲؛ فهرست کتابخانه

Sel. Ü. Fen. Ed. T. Dil. Ed. 8 OCAK 1994

-1993 Eski Türk Edb. A. İrfan AYPAY ✓ Prof. Dr. Hüseyin AYAN

Nahifi Süleyman Efendi (Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Divanı'nın Tenkidli Metni) Doktora Tezi. (iki cilt)

140041 NAHİFİ
329/729 sayfa

Nahifi

3.103- Süleyman Nahifi'nin Hicretü'n Nebi Adlı Mesnevîsi, Amil Çelebioğlu, MÜ. FEF. TAD. 2, (İstanbul 1967): 53-87.

06 HAZİRAN 1996

Abdülkadir Arpacı

NAHİFİ

21 KASIM 1997

Süleyman Nahifi
Mevlid

Tolk. East. T. 1208

197 HAZİRAN 1993

NAHİFİ
ÇELEBİOĞLU, Amil (Prof. Dr.), "Süleyman Nahifi'nin Hicret - Nâmâsi", Marmara Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi, Türklük Araştırmaları Dergisi, Sayı 2, (1986), 30

140041 ✓

Nahifi Süleyman Efendi (hayatı, eserleri, edebi kişiliği ve divanının tenkitli metni) (2 cilt). AYPAY, A. İrfan. Doktora. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1992. 1066 s., 58ref. Danışman: Prof. Dr. Hüseyin Ayan. Dili: Tr.

19 MAYIS 1998

07 EKİM 1999

5467 WALSH, J.R. *Güldeste-i Eş'ar: a birthday garland for Professor Bernard Lewis. The Islamic world from classical to modern times: essays in honor of Bernard Lewis.* C.E. Bosworth, C. Issawi, R. Savory, & A.L. Udovitch, eds. Princeton: Darwin Press, 1989. pp. 1991, pp. 615-633 [Translations of verses by: Kadi Burhāneddīn, Nesīmī, Ahmedī, Şeyhī, Ahmed Paşa, Dā'ī, Fuzūlī, Hayālī, Nev'ī, Nef'ī, Şeyhülislām Yahyā, Bahāyī, Vecdī, Nā'irī, Nābī, Nahifī, Nedīm.]

Selma Emir

NAHİFİ

Süleyman Nahifi

Hayatı ve Gazelleri

21 KASIM 1997

Tolk. East. T. 201

Melâhat Sezgin

NAHİFİ

Süleyman Nahifi

21 KASIM 1997
Âdab-ı Tarikat ve Kavâid-i Hakikat

Tolk. East. T. 1447

Kenan Seyithanoğlu

NAHİFİ

21 KASIM 1997

Süleyman Nahifi
Hicretü'n - Nebi

Mevlid
T.

Tolk. East. T. 962

Alâeddin Kerman

NAHİFİ

21 KASIM 1997

Süleyman Nahifi

(Miraciye)

Tolk. East. T. 1047, 1089

~~MADDE YATIRILMADAN
SONRA GELEN DOKÜMAN~~

Karaca, Yusuf. "Süleyman Nahifi Efendi ve Mevlidi: hayatı, eserleri, edebî kişiliği ve Mevlid'inin tenkitli metni." Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, 1999. XVI, 189y. (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Akkuş) (Türk-İslâm Edebiyatı)

27 TEMMUZ 2001

NAHÎFÎ (1646 ? - 1738/9): Alim, şair, hattât. Asıl adı Süleyman Nahîfî olup, İstanbul'da doğdu. Babası Yazıcı Salihoğlu Abdurrahman adında bir zattı. Dedesi kâtip Salih diye bilinir. Nahîfî, ayrıca Müstakimzâde'nin de akrabasıdır. Mehmed Emin (öl. 1755) adında bir kardeşi vardır. Safâ'î'ye göre, küçük yaşta ilim tahsiline merak saldı ve şiir yazmaya başladı. Onun iyi bir tahsil gördüğü, eserlerinden de anlaşılmalıdır. Ayrıca, dönemin meşhur hattatı Hâfız Osman'dan ders aldı ve hat sanatındaki mahareti ile meşhur olup, sülüs ve nesih çeşitlerinde icâzet aldı, daha sonra talik hattında da ustalık gösterdi. Bir yandan hattatlık yapan Nahîfî, memur olarak, yeniçeri kalemine alındı; sonra 1682'de Mısır'a gönderildi. Mısır'a giderken, Konya'da Mevlânâ Türbesini ziyaret etti ve Bostan Çelebi (öl. 1705) ile görüştü. Mısır dönüşünde, İran elçisi Ebû Kavuk Mehmet Paşa maiyyetinde, 1698 yılında İran'a elçi olarak gönderildi. İran'da âlimler ve şairler ile görüştü. İstanbul'a dönüşünde, Şehid Ali Paşaya divan efendisi oldu, bir müddet sonra bu görevi bıraktı. 1719'da Avusturya Büyük Elçiliğine gönderilen Silahdâr İbrahim Paşa maiyyetinde Avusturya'ya gitti, dönüşünde Divan-ı Sultanî hocalıklarından Başmukataacılık makamına getirildi ve 1726'da Şikk-ı Sâni defterdârı oldu. Yaşlandığında Damad İbrahim Paşanın takdirini kazandı. 1738 yılında 100 yaş civarında, İstanbul'da vefat etti. *Bu Süleyman Nahîfî rûhuna el Fatihâ* mısraı ölümüne tarihtir. Şemseddin Sâmî'nin, şairin ölümünü 1150/1737 göstermesi ve *Lûgât-ı Tarihiye ve Coğrafya* da 1205/1797 de hayatta olduğunun, Merkezefendi civarına gömüldüğünün yazılması yanlıştır. Müstakimzâde ise, *Tuhfe-i Hattatîn*'de, onun 90 yaşını geçkin olarak vefat ettiğini söyler. Vefatında Topkapı dışındaki Sarı Abdullah Efendi Kabristanına gömüldü. Bu mezar 1944 yılına kadar mevcuttu. Nahîfî'nin akrabası ve çağdaşı olan Müstakimzâde *Tuhfe-i Hattatîn*'de, Nahîfî'nin *Mesnevî* tercümesinin önsözünü kaynak göstererek, onun hac-

ca giderken Konya'ya uğradığını ve Mevlâvilîğe intisap ettiğini yazar. Oysa Nahîfî *Mesnevî* tercümesinin önsözünde, *Münselik-i silk-i fukarâ-yı hakâyık-cû olmak arzusuy-la teberrüken külâh-pûş-ı muhibbâne olup nihân-hâne-i gaybdan bu tâc-ı hikmetle mütevec ve mübtehec olduğum mukaddime-i hâlet* diyerek, Mevlvî külâhını teberrüken yani uğur sayarak giydiğini bildirmektedir. Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sini tercüme etmiş olması da onun Mevlvî kabul edilmesine sebep olmuş, olmalıdır. Nahîfî Divan'ının bazı nüshalarında da, "Nahîfî el-Mevlevî" ibareleri yer almaktadır. Aşağıda adı geçen kaynaklarda Mevlvî olduğundan söz edilmez. Nahîfî'nin Divan'ında Mevlânâ'yı medh eden tek bir beyit bile yoktur. Bu bağlamda, Nahîfî'yi daha çok, Mevlvîlikle çok sıkı ilişkisi olan Melâmî tarikatına bağlı göstermek daha doğrudur. Abdülbaki Gölpınarlı'ya göre de Nahîfî, Mevlvîler arasında melâmetle meşhurdur. Nahîfî, devrinin önemli bir dil, din ve tasavvuf âlimi idi. Farsça, Arapça ve tasavvuf bilgilerine vâkıf olup, dinî şiirlerinde Farsça ve Arapça ibarelere çok yer vermiştir. Gazellerinde Bakî ve Fuzûlî tesiri vardır. Kasidelerinde Nef'î tesiri görülür. Gazellerinden 40'ı dinî, 20'si hikemî, pek çoğu da aşk ve şarap konuludur. Ayrıca Nâbî, Cevrî, Sabit, Nâilî ve Bâkî'ye nazîreleri de vardır. Nahîfî kendi devrindeki ve kendinden sonraki şairleri etkiledi. Kaynakların ifadelerine göre, mahlasını vücudunun zayıflığı sebebiyle aldı. Nahîfî şiirlerinde, hayatının çeşitli dönemlerinde sıkıntı çektiğini de ifade etmektedir. Şiirlerinde atasözü ve deyimlere yer verdi; edebî sanatlardan en çok tenasüp ve hüsn-i talil sanatını kullandı. Onun şiirlerinde Sebki Hindî akımının izleri de görülür. Manzum *Mesnevî Tercümesi* onun en meşhur eseri olup, bu tercüme yazıldığından itibaren her dönemde büyük ilgi gördü. **Eserleri:** Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin 25.618 beyitlik *Mesnevî*'sini, aynı vezin ve şekille Türkçe ile söyleyen, âlim ve kabul görmüş bir şairdi. Mü-

علي رضا قره بلوط، معجم المخطوطات الموجودة في مكتبات
إستانبول و أناطولي، الجزء الأول، [y.y.,t.y.] ، ISAM 141806

s.582-583

Nakifi

1769 - سليمان بن عبد الرحمن بن صالح الرومي
الإستانبولي العثماني الكاتب في الديوان وأحد رجال الدولة
العثمانية، الشاعر المتخلص بنحيفي المتوفى 1738/1151
(أنظر : البغدادي هدية العارفين 404/1 ؛ معجم المؤلفين
265/4 ؛ فهرس سيف الدين أوزاكه 276/2 ؛ محمد
طاهر عثمانلي مؤلفري 455/2)
من تصانيفه :

- 1 - آداب طريقت وقواعد حقيقت (ت)
حاجي سليم آغا رقم 3/573 ورقة 18-22 ؛
- 2 - آفاق وأنفس- في التصوف (منظوم) (ت)
آكاه سري رقم 267 ؛ رقم 110 ، 1319 هـ خزينه
رقم 280 ورقة 22 ؛ رقم 1/693 ورقة 33 ؛
- 3 - تخميس قصيدة البردة للبوصيري (ت)
آكاه سري رقم 76 ، 1199 هـ أسعد أفندي رقم
2/2541 ، 2/2542 ؛ آياصوفيا رقم 1/4082 ؛ خزينه
رقم 1/947 ورقة 17 ؛ رقم 3/693 ورقة 55-75 ؛
رقم 3/1612 ورقة 79-96 ؛ رقم 2/720 ورقة 12-
31 ، 1137 ؛ هدائي رقم 1312 ورقة 12 ؛ لا
إسماعيل رقم 7/728 ؛ جامعة أرضروم قسم المبيعات
مجموعة رقم 141 ، 1207 هـ نشر في إستانبول
؛ 1258
- 4 - تخميس قصيدة بانث سعاد لكعب بن زهير(ت)
قيصري راشد أفندي رقم 4/579 ورقة 101-112 ؛
خزينه رقم 720 ورقة 12 ، 1137 هـ
- 5 - تخميس القصيدة المضربة للبوصيري (ت)
خزينه رقم 5/693 ورقة 99-116 ؛ TDK رقم
3/516/أ ورقة 30-36 ، 1260 هـ
- 6 - ترجمة وتخميس قصيدة البردة للبوصيري (ت)

175 MAYIS 2006

Süleyman Nahîfî ve Fazîlet-i Savm (ZUHRÜ'L-ÂHİRE) Adlı Eseri

Dr. Âmil ÇELEBİOĞLU

Süleyman Mehmed Nahîfî, milâdî onyedinci asrın takriben ortalarında doğmuştur. Babası Abdurrahman, onun da babası Yazıcı Salih'dir¹. Devrinin meşhur âlim ve hattatlarından ve aynı zamanda nakşibendî tarikatı şeyhlerinden olan Müstakimzâde Süleyman Sa'deddin Efendi (1718-1787) ile amca çocuklarıdır².

Nahîfî, rahathıkda Arapça, Farsça tercüme yapacak ve şiirler yazacak kadar bu dillere ve kültürlerine hâkimdir. Meşhur hattat Hâfız Osman'dan sülûs ve nesih'den icâzet alıp sonraları ta'likde de mahâret kazanmıştır³.

Babasının yeniçeri olması hasebiyle Nahîfî de ilkin yeniçeri kalemine girer. Ebû Kavuk Mehmed Paşa'nın yanında yazıcı olarak İran taraflarını, ayrıca Konya tarikayla Mısır'ı, İbrâhim Ağa (Dâmad İbrâhim Paşa) yanında da Avusturya taraflarını dolaşır. Baş Mukataacılık, şikk-ı sâni defterdarlığı gibi vazifelerde bulunup en son defterdâr-ı şikk-ı sâni iken kendi isteği ile müte-kâid olur. 1151 (1738-39) de âlem-i cemâle intikal eder. Mezarı, Topkapı dışında "Müslüman Fransız Mezarlığı" yanındaki köşededir. Taşındaki kit'ânın "Bu Süleyman-ı Nahîfî rûhuna el-Fâtîha" mısra'ı ölüm târihini verir⁴.

Süleyman Nahîfî, ilmi ve kültürüyle kuvvetli ve dîni heyecanı hâkim velûd bir san'atkârdır. En çok na't-ı şerif yazan şâirlerimizden birisidir.

"Bülbül-i nâlân olup
Çağırırım dost dost
Ol güle hayran olup
Çağırırım dost dost.
Cezbe-i şevk u visâl
Baldu Nahîfî kemâl
Yunus u Mısri-misâl
Çağırırım dost dost."

gibi Yunus tesirinde birçok ilâhileri ve çeşitli makamlarda bestelenmiş şiirleri vardır⁵.

(1, 2, 3) Mecelletü'n-nisab, Müstakimzade Süleyman Sa'deddin, Süleymaniye ktp. No: 628.

(4) Boğaziçi köprüsü çevre yolları hafriyatı dolayısıyla Nahîfî merhûmun yakın zamana kadar mevcut olan mezarının kaybolduğu duyulmuşsa da bizzat kontrol etmemiz mümkün olamamıştır.

(5) Tercemetü'l-Meşâiyih. Hüseyin Ayvansarayî, Süleymaniye ktp., Esad Ef. bl. No: 2706.

Divan, Hilyetü'l-Envâr, Mevlidü'n-Nebî, Kasde-i Bürde şerh ve tahmisleri gibi vs. eserlerinin yanında Nahîfî'nin asıl şöhretini, Hazret-i Mevlânâ'nın altı ciltlik Mesnevî'sinin manzum tercemesi sağlamıştır⁶.

İslâmî edebiyatta "Fazîlet-nâmeler" umûmî adı altında edebî bir nev'î olarak gruplandırabileceğimiz ve şimdiye kadar bütünüyle üzerinde durulmamış bir hayli eser mevcuttur.

Hemen her mevzuda manzum veya mensur olarak çeşitli fazîlet-nâmeler, te'lif veya terceme olarak kaleme alınmıştır. İçlerinde gerçekten târihi ve edebî kıymeti hâiz olanlar çoktur. Bunlar, mevzularına ve şekillerine göre tas-nif edilip incelendikçe bilhassa İslâmî Türk edebiyâtındaki edebî nev'îlerin ve şiir mevzularının sanıldığından çok daha fazla olduğu bu vesile ile de görülmektedir.

Manzum veya mensur, küçük veya büyük hacimde karşılaştığımız fazîlet-nâme tipindeki eserler, çok kere isimleriyle nev'îlerini ve muhtevalarını belirttiği gibi değişik bir adla da karşımıza çıkmaktadırlar.

Fazîlet-nâmeler, İslâm âleminin mukaddes şehirlerinin fazîletine, târihine ve çeşitli husûsiyetlerine dâir olabilirler; Fezâilü'l-Mekke, Fezâilü Mekke ve'l-Medîne ve'l-Kuds, Fezâil-i Harameyn-i Şerifeyn, Fezâil-i Mısır, Fezâil-i Şam vs. gibi. Veya Fezâil-i Mescid-i Aksâ, Fezâil-i Hulefâ-i Râşidin, Fezâil-i Hazret-i Ali, Fezâil-i Kureys, Fezâilü'l-Etrak gibi ma'bed, halife, şahıs ve milletlerin fazîlet ve husûsiyetlerine dâirdir. Yâhud da Fezâil-i Kur'ân, Fezâilü'l-Cihad, Fezâilü'l-Ezkâr, Fezâilü's-Şuhûr, Fezâil-i Ramazan, Fezâilü's-Siyâm gibi değişik mevzuladadır.

Bunlardan takdim etmiş olduğumuz Süleyman Mehmed Nahîfî'nin "Fazîlet-i Savm"ı, mesnevi şeklinde olup ikiyüzlüç beyitten ibârettir. Bunun, müstakil bir eser olması mümkün olduğu gibi Nahîfî'nin yine mesnevi tarzında "Zuhrü'l-Ahire" adlı eserinin son kısmı olması da muhtemeldir.

Bu eserin, İstanbul kütüphanelerinde rastladığımız iki nüshası da bir mecmua içindedir. Birisi hayli imlâ ve istinsah hatalarıyla doludur⁷. İkincisiyse daha sağlam görünmektedir⁸. Metnini verdiğimiz ikinci nüshanın bulunduğu mecmuada Nahîfî'nin şu eserleri de mevcuttur:

1. Mevlidü'n-Nebî, 1a - 21b
2. Risâle-i Mi'râciye, 21b - 42a
3. Hicretü'n-Nebî, 42a - 56b
4. Hilyetü'l-Envâr, 57a - 113a
5. Zuhrü'l-Âhire, 113b - 132b
6. Enfüs-ü Âfâk, 132b - 152a
7. Nasihatü'l-Vüzerâ, 152b - 160a
8. Ravzatü's-Safâ fi Sireti'l-Mustafâ, 161b - 198b.

Bunlardan yedinci ve sekizinci risâleler mensur, diğerleri manzumdur.

**

(6) Daha fazla malumat için bakınız: Mesnevî-i Şerif, Aslı ve Sadeleştirilmişiyile manzum Nahîfî tercümesi, Hazırlayan: Âmil Çelebioğlu, c. 1-2, 1967, c. 3-4, 1969, İst.

(7) Süleymaniye ktp., Mihrîşah Sultan bl., No. 399, yk. 236-242.

(8) Süleymaniye ktp., Hamidiye bl. No. 252/5 yk: 127-132; Ölç: 273x160, 198x92, st: 28, yz: nesh, kt: âharlı, krem renginde, su yollu ve su damgalı, mihrâbiye ve mevzu başlıkları rûmî, hatâf motifli nefis tezhibli, cedveller yaldız, ct. kahverengi, meşin, tam ve çeyrek yaldız gamsel, mıklaplı.

Türklük Araştırmaları Dergisi
sayı; 2, 1986 (İstanbul-1987), s. 53-87.
Ankara.

15 TEMMUZ 1993

SÜLEYMAN NAHİFÎ'NİN HİCRETÜ'N-NEBÎ ADLI MESNEVÎSİ

ÂMİL ÇELEBİOĞLU *

Edebiyatımızın dinî, tasavvufî ve ahlâkî mâhiyette olan mahsûlleri, belki de lâdînî eserlerden daha fazladır. Ayrıca gerek Halk gerek Divan edebiyatında olsun, lâdînî mevzûlardaki eserlerin dokusunda, dinî kültürün tezâhürlerini her an tesbit etmek mümkündür. Hâl böyle iken malzeme, mevzu ve muhteva bakımından, dinî ve tasavvufî edebiyatımızın üzerinde, zenginliği nisbetinde lâyıkıyla durulmamış, yeterli tesbit, tasnif ve değerlendirmeler yapılmamıştır¹.

Dinî konuların, daha ziyade nesir tarzında yazılması tabii olmakla birlikte dinî ve bilhassa tasavvufî pek çok eser de manzum olarak kaleme alınmıştır. Diğer yandan Birgivi'nin *Vasiyet*'i gibi bazı mensur eserler nazma çekilmiş, Molla Fenari'nin mensur ve Arapça *Şurûtu's-salât* risâlesinin muhtelif manzum tercümeleri yapılmış, Yazıcıoğlu Mehmed'in yine Arapça ve mensur eseri *Megaribü'z-zaman*, bizzat müellifi tarafından *Muhammediyye* adıyla nazmen Türkçeye tercüme edilmiştir². Hattâ:

*Ne kim nesr ile dinmemişdür anı
Sakın nazm itme işitgil beni*

*Raiyyet nesir nazm ana pâdişah
Olupdur bilür ma'ni milkine şah³*

beyitlerinde görüldüğü üzere doğrudan doğruya manzum yazmak yerine, mensur bir eserin, nazmen yeniden kaleme alınmasına itibar olunduğunu, bazan da nazmın nesre tercih edildiğini söyleyebiliriz. Mâmafih Esiri'nin,

* Prof. Dr. M. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ Bu konuyla ilgili daha fazla bilgi ve küçük bir tasnif denemesi için bkz. Âmil Çelebioğlu, "Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler", *Şükrü Elçin Armağanı*, Ankara, 1983, s. 153-166.

² Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammediyye*, Haz. Âmil Çelebioğlu, İstanbul, 1975, Tercüman 1001 Temel Eser Serisi nr. 55-58, c. I-IV.

³ Bedr-i Dilşad, *Murad-nâme* (telifi: 830/1427), Millî Ktp. Fahri Bilge koleksiyonu, nr. 470, yk. 198^a. Bu esere dair bilgi için bkz. Âmil Çelebioğlu, "Kâbus-nâme Tercümesi Murad-nâme'ye Dâir", *Türk Kültürü*, Ankara, Ekim 1978, s. 192, s. 15-24.

113 TEM 2009

است. و بدیهی است که بدون اطلاع بر ظرایف زبان ترکی قادر به ترجمه منظوم کتابی چون مثنوی بدان زبان نبوده است.

نحیفی در استانبول به دنیا آمده است. پدرش عبدالرحمن آفندی پسر صالح یازجی است. وی از خطاط معروف حافظ عثمان^۱ اجازه کتابت گرفته است، و همین امر نشان می‌دهد که در جوانی در هنر خط به مقام شامخی دست یافته بوده است. چون پدرش از خاندان ینی چری بود، ابتدا در دبیرخانه سپاه ینی چری^۲ به کار مشغول شد و در سال ۱۶۸۲/۱۰۹۳ مأموریت خدمت در مصر یافت. بر سر راه خود به مصر در قونیه به زیارت آرامگاه مولانا نایل آمد و دست ارادت به شیخ بوستان چلبی داد و به طریقت مولویه پیوست و خود می‌نویسد که واقعه در شعبان سال ۱۶۸۲/۱۰۹۴ پس از بازگشت از مصر پیش آمده است. در سال ۱۱۰۰/۸۹-۱۶۸۸ همراه ابوقاوان محمد پاشا سفیر عثمانی به عنوان کاتب به ایران روانه شد. و شهرهای ایران، تبریز، نخجوان، قزوین، قم، کاشان و اصفهان را سیاحت کرد. در ایران با علما و شعرای آن زمان مصاحبت کرد. سپس به استانبول بازگشت و به ریاست دیوان شهید علی پاشا منصوب شد، اما خوشونت‌های علی پاشا را تحمل نکرد و از آن خدمت کناره گرفت. به توصیه علی پاشا با بیوه عارف آفندی قاضی عسکر ازدواج کرد و دو سال بعد این ازدواج به طلاق منجر شد و نحیفی تا پایان عمر تجدید فراش نکرد.

در سال ۱۱۳۰/۱۷۱۸ همراه سلاحدار ابراهیم آغا (پاشا)، که به سفارت اتریش تعیین شده بود، به اتریش رفت و در بازگشت به مقام سرمقاطع‌چی و در سال ۱۱۳۸/۱۷۲۶ به مرتبت دفتردار درجه دوم (معاونت وزیر مالیه) نایل آمد. در سن کهنولت از طرف داماد ابراهیم پاشا به عضویت در انجمنی که برای ترجمه حبیب‌السیر تشکیل شده بود برگزیده شد. سرانجام در سال ۱۱۵۱/۳۹-۱۷۳۸ در سن قریب به صدسالگی در استانبول درگذشت؛ مزار وی در بیرون توپقاپوسرای در خیابان مال تپه واقع است.

قطعه زیر بر سنگ مزار او نوشته است:

گوچتو دنیادان بو ذات پاک موصوف الکمال رحمت حق جاننه اولسون نثار و لایحه

۱. از خطاطان مشهور عثمانی است. از وی در کتابخانه ایاصوفیه مصحفی و قطعه خطی باقی است. وی در سال ۱۱۱۰ در استانبول فوت کرده است.

۲. ینی چری: سپاهیان منتخب در ارتش عثمانی، اکثر آنان از پیران بکتاشیه بودند، سلطان محمود دوم در سال ۱۸۲۶ آنان را قتل عام کرد و به قدرتشان پایان داد.

Narifi Selimyan

۵۹۳۹

سلیمان محمد نحیفی

مترجم مثنوی به نظم ترکی به وزن مثنوی مولانا جلال‌الدین

نوشته توفیق سبحانی

در کتابشناسیهای فراهم آمده درباره مولانا جلال‌الدین رومی (یا چنانکه منتقدی بدون توجه به مآخذ شرقی و غربی در اواخر مقاله‌ای که در حواشی خود بر مجالس سبعة تصحیح راقم این سطور به نام نقد و بررسی نوشته‌اند: غیر رومی)، حتی اسامی کسانی که مثنوی را عیناً یا حذف ابیات ثقیل آن تلخیص کرده‌اند قید شده است، ولی نام سلیمان نحیفی (۱۱۵۱-۱۰۵۳/۱۷۳۸-۱۶۴۳) که مشهورترین کتاب عرفان تعلیمی مولانا را به همان وزن مثنوی (رمل مسدس محذوف) به شعر ترکی در آورده است، از قلم افتاده است. حق آن است که هر وقت که مثنوی مولانا مطرح می‌شود، نامی نیز از این شاعر مترجم یا مترجم شاعر به میان آید.

درباره کودکی این شاعر و خاندان وی اطلاعی موثق در دست نیست. اما از آنجایی که مثنوی را با تمام دقایق آن به زبان ترکی برگردانده است معلوم می‌شود که وقوفی کامل بر زبان فارسی داشته است و بعلاوه بر عربی، و تصوف و اصطلاحات آن نیز کاملاً مسلط بوده

(F)

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

21287

144701

NAHİFİ SÜLEYMAN EFENDİ
(HAYATI, ESERLERİ, EDEBÎ KİŞİLİĞİ
VE
DİYANI'NIN TENKİTLİ METNİ)

08 KASIM 2008

W. F.
Yükseltilmiş Kuruluş
Doktora Tezi Merkezi

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	144701
Tas. No:	T811.217 AYP.N

DOKTORA TEZİ
CILT : 1

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hüseyin AYAN

Hazırlayan
A. İrfan AYPAY

KONYA - 1992

ÖZET

Divan edebiyatının beslendiği bir çok kaynak mevcuttur. Bunların başında da kutsal kitaplar gelir. Mesnevîlere konu olan hikâyelerin bir kısmı da bu kaynaklardan alınmıştır. Bu hikâyelerden biri de Yûsuf u Zelihâ/Züleyhâ'dır.

Bu makalede de Yûsuf u Zelihâ/Züleyhâ mesnevîsi ele alınacaktır. Bu şekilde edebiyatımızda birçok çalışma bulunan bu konunun daha önce çalışılmamış bir örneği edebiyatımıza kazandırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yûsuf u Zelihâ/Züleyhâ, mesnevî, Divan edebiyatı, Mısır, Yakup.

ABSTRACT

There are a lot of sources that Divan Literature nurished. Firstly these sources are holly books. A part of the stories that had been subject to these mesnevî got form these sources. One of the stories is Yûsuf u Zelihâ/Züleyhâ.

In this article mesnevî of Yûsuf u Zelihâ/Züleyhâ is hold on. So a lot of studies on this subject in our literature an example not studied before is going to be gained in our literature.

Key words: Yûsuf u Zelihâ/Züleyhâ, mesnevî, Divan edebiyatı, Mısır, Yakup.

Divan Edebiyatının çok çeşitli temel kaynakları mevcuttur. Bunların başında ilâhî dinlere ait kitaplar gelmektedir. Yûsuf Peygamberin kıssası da Tevrat'tan Kuran-ı Kerim'e kadar uzanan bir boyuta sahiptir. Kuran-ı Kerim'de Ahsenü'l-Kasas olarak adlandırılan Yûsuf suresi de Yûsuf u Zelihâ/Züleyhâ hikâyesine kaynaklık etmiştir. Bu kıssadan beslenerek edebiyatımızda bir çok mesnevî yazılmıştır. Bu mesnevîlerde daha çok hikâyenin aşk yönü işlenmiştir.

Yûsuf u Zelihâ mesnevîleri genellikle üç tema üzerine kurulur: 1. Yûsuf'un kardeşlerinin ona karşı hasetleri ve sonuçta Yûsuf'un başına gelenler, 2. Züleyhâ'nın tek taraflı beşerî aşkı, ayrılık ve özlemi, 3. Allah'a tevekkül, sevgi ve Allah korkusu (PALA: 1999, 420). Bu konulara ilaveten Hz. Yakub'un kişiliğinde ortaya konulan sabır, aşkın ilâhîleşmesi, insana ait duygular ve bu duyguların toplumsal hayatı etkileyiş biçimleri bu mesnevîlerde kendini gösterir.

İslam edebiyatında da bu konudaki ilk mesnevî Firdevsî'ye aittir. İran edebiyatında yine bu konu üzerine Camî'nin bir mesnevîsi mevcuttur. Türk edebiyatında da Şeyyad Hamza, Hataf, Taşlıcalı Yahya, Hamdullah Hamdî gibi şairler mesnevîlerinde bu konuyu ele almışlardır.

Edebiyatımızda bu konu üzerinde fazlaca durulması ile birlikte bu konu hakkında yazılan mesnevîlerin hepsi gün yüzüne çıkmamıştır. Bunlardan biri de Nahîfî'nin Yûsuf u Zelihâ isimli mesnevîsidir. Müstensihî El-hacı Mustafa bin Trabuzani'dir. Manzum olarak yazılan eserin, istinsah tarihi kesin olarak bilinmemektedir.

Eserin el yazma metni yurtdışında bulunmaktadır. Türkiye'deki nüsha ise TDK' kütüphanesindeki mikrofilmden ibarettir. Eserin dil özellikleri - Eski Anadolu Türkçesinin özellikleri hâkimdir- dikkate alındığında XV. yüzyılda yazıldığı tahmin edilmektedir. Eser, Şeyyad Hamza'nın Yûsuf u Zelihâ isimli eserine konu bakımından benzemektedir. Sade bir Türkçe ile kaleme alınan eser, zengin bir kelime hazinesine sahiptir. Ayrıca yazının hareketli olması

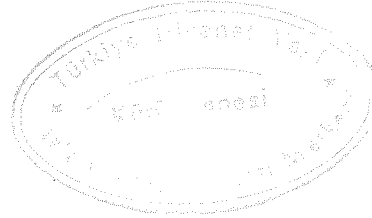
* Bu makalenin hazırlanışında büyük yardımını gördüğüm değerli Hocam Prof. Dr. Atabey KILIÇ'a ve gerek bu makalenin gerekse diğer çalışmalarında yardımını ve ilgisini bir an olsun eksik etmeyen değerli Hocam Yrd. Doç. Dr. Mehmet Dursun ERDEM'e teşekkür ederim.

* Arş. Gör., Erzincan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, sibelust@hotmail.com

¹ Bu eserin nüshasını bana temin eden, çevresindeki insanlara yardım etmeyi kendisine şiar edinmiş, talep eden herkesle bilgisini ve birikimini paylaşmaktan çekinmeyen, insanî özellikleri ve çalışmaları ile "bilimadamı" sıfatını kişiliğinde birleştirmiş çok değerli Hocam Prof. Dr. Necati DEMİR'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Turkish Studies, 2/4, 2007 İstanbul, 823-957

03262

27 MART 2008

MAR
2008

and in free elections he usually gained a large majority. In 1936 he led the party to victory, formed a government and headed the all-party delegation which negotiated the Anglo-Egyptian treaty which gave the country nominal independence. In 1937 disputes between himself and Fārūḵ led to his dismissal and the Wafd was beaten in rigged elections in 1938. The previous year, Nahḥās had been shot and wounded by the Royalist greenshirts, a fascist-type organisation.

During the Second World War, the British authorities became worried by the increasingly pro-Axis attitudes of the Egyptian government, when the British ambassador, Sir Miles Lampson, made his famous *démarche* in February 1942 forcing Fārūḵ to dismiss the government and appoint Nahḥās prime minister. This by no means meant that Nahḥās was pro-British, but he stood firm during the advance of Rommel towards Alexandria. The reputation of the Wafd was somewhat in decline, however, being seen as having been put in power by the British, accused of corruption and inefficiency and suffering from the autocratic methods of Nahḥās and the baleful influence of his wife. As long as Lampson was there he was safe, but during his absence abroad Fārūḵ took the opportunity to dismiss Nahḥās in October 1944.

He moved into opposition with a virulent anti-British campaign which Fārūḵ did nothing to hinder. In the elections of January 1950, the Wafd was once again returned to power and Nahḥās immediately demanded the withdrawal of the British and the unification of Egypt and the Sudan. As he made no progress in negotiations, he unilaterally abrogated the 1936 Treaty and declared a state of emergency. A period of great tension with Britain ensued, culminating in the burning of Cairo on Black Saturday in January 1952. Nahḥās proclaimed martial law and appointed himself military governor. The next day Fārūḵ yet again dismissed the Wafd.

Nahḥās was in Europe when the Free Officers executed their coup in July 1952. He flew back in the belief that the Wafd was to be restored to power. It was too late. The time for cooperation between the ageing, rather discredited politician and the dynamic young officers was past. The Wafd was compelled to dismiss him from its leadership and his wife was tried on charges of corruption, was heavily fined and her property confiscated. Nahḥās was deprived of his civil and political rights until 1960.

He took no further part in Egyptian political life. If the Wafd was the people, Nahḥās as its leader was to a certain extent the embodiment of the leadership of the people. He was the natural leader of the majority, the majority which the Wafd considered its inherited right. He was a popular figure in Egypt, valued for his contributions to the struggle for independence, and his funeral in 1965 was the occasion for a large, sympathetic demonstration.

Bibliography: J.C.B. Richmond, *Egypt 1798-1952, her advance towards a modern identity*, London 1977; P.J. Vatikiotis, *The history of modern Egypt from Muhammad Ali to Mubārak*, London 1991; D. Hopwood, *Egypt, politics and society 1945-1990*, London 1991.

(D. HOPWOOD)

NAHĪFĪ, SÜLEYMĀN, an Ottoman poet and translator who lived in Istanbul in the second half of the 11th/17th and first half of the 12th/18th centuries. After having learned the art of calligraphy from the distinguished penman Ḥāfiẓ 'Oṭmān (d. 1111/1699-1700; cf. *Sidjill-i 'Oṭmānī*, iii, 421-2), he became a junior clerk at a public office (sc. the *yeñi-çeri kalemi*). In 1109/1697 he went to Persia as secretary in the

suite of the ambassador Mehmed Paṣha (cf. *S'CO*, iv, 210, and F.R. Unat, *Osmanlı sefirleri ve sefaretnameleri*, Ankara 1968, 11, 18, 241). After his return he became the head clerk (*düvān efendisi*) of Dāmād 'Alī Paṣha [see 'ALĪ PAṢHA, DĀMĀD]. In 1131/1719 he went to Vienna in the suite of the ambassador İbrāhīm Paṣha (cf. *S'CO*, i, 120; Unat, *op. cit.*, 52-3), and upon his return was rewarded for his services with the appointment to head an office of revenue accountability (sc. the *bāsh-mukāṭa'adīlīk*). Finally, in *Djumādā II* 1138/beg. 4 February 1726, he was granted one of the highest positions in the Treasury (*defterdār-i shikk-i thānī*). He died in 1151/1739-9 (as the chronogram on his tombstone is reported to attest: *Bu Süleymān Nahīfī rūhina el-Fāṭiḥa*) and was buried outside Topkapı in Istanbul.

Nahīfī made a name for himself both as a translator and a poet. His Turkish *Düvān* contains mainly *ghazels* in the so-called '*āshikāne* style which captivate through their affectionate tone. In addition to this *Düvān*, he composed a series of *na'ats* on Muḥammad bearing the title *Hilyet el-enwār* as well as poems about the Prophet's birth (*mawlid*), the *hidjra* and the miraculous journey (*mir'ādī*). Also well-known is a *takhmīs* in Arabic, Persian and Turkish on the celebrated Arabic poem by al-Būṣīrī [q.v.] entitled *al-Kawākib al-durriyya fi madh khayr al-bariyya* (which came to bear the name *al-Burda*); this *takhmīs* was printed in Istanbul in 1297 under the title *Takhmīs-i Kaṣīde-yi Bürde*. Other *takhmīs* of his are on the Arabic *kaṣīda* called *Bānat Su'ād* by Ka'b b. Zuhayr [q.v.] (which also came to be known by the name *al-Burda*) and on three Persian *na'ats* by *Djāmī* [q.v.]. The work on which his reputation is mainly based, however, is his masterly translation in verse form of the *Methnewī* of *Djalāl al-Dīn Rūmī* [q.v.]. This is a literal rendering in which he preserved the form and metre of the original. It was printed in 1268 in *Bülāk* and in 1962 in Istanbul.

Bibliography: Şafāyī, *Tedhkir*; Sālim, *Tedhkir*; Beligh, *Nukhbet el-āḥār le-dheyl Zübdet el-esh'ār*; Faṭīn, *Khātīmet el-esh'ār*, Istanbul 1271, 400; Mūstakīm-zāde Süleymān Sa'd el-Dīn, *Tuhfe-yi khattāfīn*, Istanbul 1928, 213-14; *Sidjill-i 'Oṭmānī*, iv, 548; 'Oṭmānī mü'ellifleri, ii, 455-6; Hammer-Purgstall, *Geschichte der osmanischen Dichtkunst*, iv, 308-10; Gibb, *HOP*, iv, 78-85; F. Babinger, *GOW*, 260 n. 3; Ā. Çelebioğlu, *Mesnevī-i Şerif manzum Nahīfī tercümesi*, 3 vols., Istanbul 1962 ff.; idem, *Süleyman Nahīfī'nin Hicretü'n-Nebī adlı mesnevīsi*, in *Türklük Araştırmaları Dergisi*, ii (1986), 53-87.

(E.G. AMBROS)

AL-NAHĪKĪ, a *nisba* referring to a number of scholars of the Al Nahīk in al-Kūfa. The best known is 'Abd Allāh b. Muḥammad, a member of the extremist Muḥammadiyya [q.v.] sect. 'Ubayd Allāh b. Sulaymān b. Wahb, who was al-Mu'taqid's vizier between 279/892 and 288/901, appointed him, in recognition of past services, to the influential post of 'āmil (director of taxes) of the Bādūrayā [q.v.] district south-west of Baghdād. Two years later he was dismissed after being accused by the Banu 'l-Furāt of embezzlement (al-Tanūkhī, *Nishwār al-muḥādara*, viii, Damascus 1348/1930, 16-18; Hilāl al-Şābī, *Ta'rikh al-Wuzarā'*, ed. H.F. Amedroz, Beirut 1904, 76-7). Both he and another member of the Muḥammadiyya, al-Fayyāḍ b. 'Alī b. Muḥammad b. al-Fayyāḍ (executed under al-Mu'taqid, r. 279-89/892-902), wrote works refuting the *K. al-Şirāt* of Iṣḥāq b. Muḥammad al-Nakha'ī al-Aḥmar al-Kūfī (d. 286/899) of the 'Alyā'īyya (or 'Ayniyya) sect. Al-Fayyāḍ's work is entitled *al-Kistās*; the title of al-Nahīkī's work is not recorded (al-Mas'ūdī, *Murūdj*, ed. Pellat, ii, 258, § 1135; Ibn Ḥazm, *al-Fiṣal fi 'l-*

Nahīfī

- «Çimbi», *DİA*, VIII (1993), 317-318.
 «Çorlulu Ali Paşa, Silâhdar», *DİA*, VIII (1993), 370-371.
 «Damad İbrahim Paşa, Nevşehirli», *DİA*, VIII (1993), 441-443.
 «Enveri, Sâdullah», *DİA*, XI (1995), 268-270.
 «Es'ad Efendi, Hocasâde», *DİA*, XI (1995), 340-341.
 «Es'ad Efendi, Vassâfzâde», *DİA*, XI (1995), 247.
 «Hasan Paşa, Damad», *DİA* (Yayınlanacak).
 «Hekimoğlu Ali Paşa», *DİA* (Yayınlanacak).
 «İpşir Mustafa Paşa», *DİA* (Yayınlanacak).
 «Kağıthane», *DİA* (Yayınlanacak).
 «Kemankeş Ali Paşa», *DİA* (Yayınlanacak).
 «Kosova», *DİA* (Yayınlanacak).

09 AGUSTOS 1997

Tarih Enstitüsü Dergisi (Prof. Dr. Münir Aktepeye

Armağanı, 3. 15. 1997 İstanbul. 2.

NAHİFİNİN NASİHATÜ'L-VÜZERA'SI

Mehmet İpşirli*

İslâm dünyasında devlet adamlarına idarî, siyasi, ahlâki tavsiye ve öğütleri ihtiva eden genel olarak siyasetnâme ortak adıyla anılan edebî ve tarihî türün çok köklü bir geleneği bulunmaktadır. Bunlar emirler, mektuplar, direktifler tarzında bir taraftan resmî mahiyette, esas itibariyle ise devrin ilim ve kültür adamlarının, aydın ve bürokratlarının müşahade ve tecrübesine dayanarak kaleme aldıkları hususî bir tür olarak teşekkül etmeye başlamıştır¹. Daha sonra İslâm ve Türk devletlerinde bu türün çok mükemmel örnekleri ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti'nde ise bilhassa müesseselerin bozulma temayülü gösterdiği XVI. yüzyıl sonlarından itibaren bu alanda çok mükemmel değişik anlayış, üslup ve muhtevada zengin bir edebiyat oluşmaya başlamış bu sahada XVII-XVIII. yüzyıllarda bir kısmı anonim² mükemmel örnekler ortaya konulmuştur³.

Bu sahadaki eserlerden birisi olan Nasihatü'l-vüzerâ XVII-XVIII. yüzyılın uzun ömürlü, velut edîbi Nahîfi Süleyman Efendi⁴

* Prof. Dr., İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Arşivcilik Bölümü öğretim üyesi.

¹ Arab ve Fars edebiyatındaki İslam idarî edebiyatı için bk. E. C. Bosworth, «Nasihatü'l-mülûk», *EI²*, İng., VII, 984-988.

² Bunlardan üç anonim teşkilât eseri Yaşar Yücel, (*Osmanlı Devlet Teşkilatına Dair Kaynaklar*, Ankara 1988) tarafından neşr edilmiştir.

³ Bu sahadaki çalışmalar hakkında genel bir değerlendirme için bk. Ahmet Uğur, *Osmanlı Siyasetnameleri*, ts.

⁴ Abdurrahman Şeyh Muhyî adında bir vaizin oğlu olan Nahîfi (1645?-1738)'nin gençliği ve bilhassa tahsili hakkındaki bilgiler son derece sınırlıdır. İyi bir tahsil gördüğü, husûsiyle Arabça ve Farsçaya vâkıf olduğu eserlerindeki derinlikten anlaşılmaktadır. Ayrıca meşhur hattat Hafız Osman'dan hat dersleri almıştır. Çeşitli kalem hizmetlerinde bulunmuş, Kavukçu Mehmed Paşa 1689'da elçilikle İran'a gittiğinde Nahîfi'yi kâtib olarak yanında götürmüştü,

Süleyman Nahîfî ve Fazîlet-i Savm (ZUHRÜ'L-ÂHİRE) Adlı Eseri

Dr. Amil ÇELEBİOĞLU

Süleyman Mehmed Nahîfî, milâdî onyedinci asrın takriben ortalarında doğmuştur. Babası Abdurrahman, onun da babası Yazıcı Salih'dir¹. Devrinin meşhur âlim ve hattatlarından ve aynı zamanda nakşibendî tarikatı şeyhlerinden olan Müstakimzâde Süleyman Sa'deddin Efendi (1718 - 1787) ile amca çocuklarıdır².

Nahîfî, rahathlka Arapça, Farsça tercümeler yapacak ve şiirler yazacak kadar bu dillere ve kültürlerine hâkimdir. Meşhur hattat Hâfız Osman'dan sülûs ve nesih'den icâzet alıp sonraları ta'likde de mahâret kazanmıştır³.

Babasının yeniçeri olması hasebiyle Nahîfî de ilkin yeniçeri kalemine girer. Ebû Kavuk Mehmed Paşa'nın yanında yazıcı olarak İran taraflarını, ayrıca Konya tarikıyla Mısır'ı, İbrâhîm Ağa (Dâmad İbrâhîm Paşa) yanında da Avusturya taraflarını dolaşır. Baş Mukataacılık, şikk-ı sâni defterdarlığı gibi vazifelerde bulunup en son defterdâr-ı şikk-ı sâni iken kendi isteği ile müte-kâid olur. 1151 (1738-39) de âlem-i cemâle intikal eder. Mezarı, Topkapı dışın-da "Müslüman Fransız Mezarlığı" yanındaki köşededir. Taşındaki kit'anın "Bu Süleyman-ı Nahîfî rûhuna el-Fâtiha" mısra'ı ölüm tarihini verir⁴.

Süleyman Nahîfî, ilmi ve kültürüyle kuvvetli ve dinî heyecanı hâkim velûd bir san'atkârdır. En çok na't-ı şerif yazan şâirlerimizden birisidir.

"Bûlbül-i nâlân olup
Çağırırım dost dost
Ol güle hayran olup
Çağırırım dost dost.
Cezbe-i şevk u visâl
Buldu Nahîfî kemâl
Yunus u Mısri-misâl
Çağırırım dost dost."

gibi Yunus tesirinde birçok ilâhileri ve çeşitli makamlarda bestelenmiş şiirleri vardır⁵.

- (1, 2, 3) Mecelletü'n-nisab, Müstakimzade Süleyman Sa'deddin, Süleymaniye ktp. No: 628.
- (4) Boğaziçi köprüsü çevre yolları hafriyatı dolayısıyla Nahîfî merhûmun yakın zamana kadar mevcut olan mezarının kaybolduğu duyulmuşsa da bizzat kontrol etmemiz mümkün olamamıştır.
- (5) Tercemetü'l-Meşâyih. Hüseyin Ayyansarayî, Süleymaniye ktp., Esad Ef. bl. No: 2705.

Divan, Hilyetü'l-Envâr, Mevlidü'n-Nebî, Kasde-i Bürde şerh ve tahmisleri gibi vs. eserlerinin yanında Nahîfî'nin asıl şöhretini, Hazret-i Mevlânâ'nın altı ciltlik Mesnevî'sinin manzum tercemesi sağlamıştır.

İslâmî edebiyatta "Fazîlet-nâmeler" umûmî adı altında edebî bir nev'î olarak gruplandırabileceğimiz ve şimdiye kadar bütünüyle üzerinde durulmamış bir hayli eser mevcuttur.

Hemen her mevzuda manzum veya mensur olarak çeşitli fazîlet-nâmeler, te'lif veya terceme olarak kaleme alınmıştır. İçlerinde gerçekten târihi ve edebî kıymeti hâiz olanlar çoktur. Bunlar, mevzularına ve şekillerine göre tas-nif edilip incelendikçe bilhassa İslâmî Türk edebiyatındaki edebî nev'îlerin ve şiir mevzularının sanıldığından çok daha fazla olduğu bu vesile ile de görülecektir.

Manzum veya mensur, küçük veya büyük hacimde karşılaştığımız fazîlet-nâme tipindeki eserler, çok kere isimleriyle nev'îlerini ve muhtevalarını belirt-tiği gibi değişik bir adla da karşımıza çıkmaktadırlar.

Fazîlet-nâmeler, İslâm âleminin mukaddes şehirlerinin faziletine, târihine ve çeşitli husûsiyetlerine dâir olabilirler; Fezâilü'l-Mekke, Fezâilü Mekke ve'l-Medîne ve'l-Kuds, Fezâil-i Harameyn-i Şerifeyn, Fezâil-i Mısır, Fezâil-i Şam vs. gibi. Veya Fezâil-i Mescid-i Aksâ, Fezâil-i Hulefâ-i Râşidin, Fezâil-i Hazret-i Ali, Fezâil-i Kureys, Fezâilü'l-Etrak gibi ma'bed, halife, şahıs ve milletlerin fazîlet ve husûsiyetlerine dâirdir. Yâhud da Fezâil-i Kur'an, Fezâilü'l-Cihad, Fezâilü'l-Ezkâr, Fezâilü's-Şuhûr, Fezâil-i Ramazan, Fezâilü's-Siyâm gibi de-ğişik mevzulardadır.

Bunlardan takdim etmiş olduğumuz Süleyman Mehmed Nahîfî'nin "Fazîlet-i Savm"ı, mesnevi şeklinde olup iktyüzelliük beyitten ibârettir. Bunun, müstaklil bir eser olması mümkün olduğu gibi Nahîfî'nin yine mesnevi tarzında "Zuhrü'l-Ahire" adlı eserinin son kısmı olması da muhtemeldir.

Bu eserin, İstanbul kütüphanelerinde rastladığımız iki nüshası da bir mec-mua içindedir. Birisi hayli imlâ ve istinsah hatâlarıyla doludur⁶. İkincisiyse da-ha sağlam görünmektedir⁷. Metnini verdiğimiz ikinci nüshanın bulunduğu mecmuada Nahîfî'nin şu eserleri de mevcuttur:

1. Mevlidü'n-Nebî, 1a - 21b
2. Risâle-i Mi'râciye, 21b - 42a
3. Hicretü'n-Nebî, 42a - 56b
4. Hilyetü'l-Envâr, 57a - 113a
5. Zuhrü'l-Âhire, 113b - 132b
6. Enfûs-ü Afâk, 132b - 152a
7. Nasihatü'l-Vüzerâ, 152b - 160a
8. Ravzatü's-Safâ fi Sireti'l-Mustafâ, 161b - 198b.

Bunlardan yedinci ve sekizinci risâleler mensur, diğerleri manzumdur.

**

- (6) Daha fazla malumat için bakınız: Mesnevi-i Şerif, Ashî ve Sadeleştirilmişiyile man-zum Nahîfî tercümesi, Hazırlayan: Amil Çelebioğlu, c. 1-2, 1967, c. 3-4, 1969, İst.
- (7) Süleymaniye ktp., Mihrîşah Sultan bl., No. 399, yk. 236-242.
- (8) Süleymaniye ktp., Hamidiye bl. No. 252/5 yk: 127-132; Ölç: 272x160, 198x92, st: 28, yz: nesih, kt: âharlı, krem renginde, su yollu ve su damgalı, mihrâbiye ve mevzu başlıkları rûmî, hatâi motifli nefis tezhibli, cedveller yıldız, ct. kahverengi, meşin, tam ve çeyrek yıldız şemsel, mıklaplı.

Dergi / Kitap
Kütüphanede Mevcuttur

Türklük Araştırmaları Dergisi
sayı; 2, 1986 (İstanbul-1987), s. 53-87.
Ankara.

15 TEMMUZ 1993

SÜLEYMAN NAHİFÎ'NİN HİCRETÜ'N-NEBİ ADLI MESNEVİSİ

ÂMİL ÇELEBİOĞLU *

Edebiyatımızın dinî, tasavvufî ve ahlâkî mâhiyette olan mahsülleri, belki de lâdînî eserlerden daha fazladır. Ayrıca gerek Halk gerek Divan edebiyatında olsun, lâdînî mevzûlardaki eserlerin dokusunda, dinî kültürün tezâhürlerini her an tesbit etmek mümkündür. Hâl böyle iken malzeme, mevzu ve muhteva bakımından, dinî ve tasavvufî edebiyatımızın üzerinde, zenginliği nisbetinde lâyıkıyla durulmamış, yeterli tesbit, tasnif ve değerlendirmeler yapılmamıştır¹.

Dinî konuların, daha ziyade nesir tarzında yazılması tabii olmakla birlikte dinî ve bilhassa tasavvufî pek çok eser de manzum olarak kaleme alınmıştır. Diğer yandan Birgivi'nin *Vasiyet*'i gibi bazı mensur eserler nazma çekilmiş, Molla Fenari'nin mensur ve Arapça *Şurûtu's-salât* risâlesinin muhtelif manzum tercümeleri yapılmış, Yazıcıoğlu Mehmed'in yine Arapça ve mensur eseri *Megaribü'z-zaman*, bizzat müellifi tarafından *Muhammediyye* adıyla nazmen Türkçeye tercüme edilmiştir². Hattâ:

*Ne kim nesr ile dinmemişdür anı
Sakin nazm itme iştilgil beni*

*Raiyyet nesir nazm ana pâdişah
Olupdur bilür ma'ni milkine şah*³

beyitlerinde görüldüğü üzere doğrudan doğruya manzum yazmak yerine, mensur bir eserin, nazmen yeniden kaleme alınmasına itibar olduğunu, bazan da nazmın nesre tercih edildiğini söyleyebiliriz. Mâmafih Esîri'nin,

* Prof. Dr. M. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ Bu konuyla ilgili daha fazla bilgi ve küçük bir tasnif denemesi için bkz. Âmil Çelebioğlu, "Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler", *Şükrü Elçin Armağanı*, Ankara, 1983, s. 153-166.

² Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammediye*, Haz. Âmil Çelebioğlu, İstanbul, 1975, Tercüman 1001 Temel Eser Serisi nr. 55-58, c. I-IV.

³ Bedr-i Dilşad, *Murad-nâme* (telifi: 830/1427), Millî Ktp. Fahri Bilge koleksiyonu, nr. 470, yk. 198^a. Bu esere dair bilgi için bkz. Âmil Çelebioğlu, "Kâbus-nâme Tercümesi Murad-nâme'ye Dâir", *Türk Kültürü*, Ankara, Ekim 1978, s. 192, s. 15-24.

13 TEM 2009

است. و بدیهی است که بدون اطلاع بر ظرایف زبان ترکی قادر به ترجمه منظوم کتابی چون مثنوی بدان زبان نبوده است.

نحیفی در استانبول به دنیا آمده است. پدرش عبدالرحمن آفندی پسر صالح یازبجی است. وی از خطاط معروف حافظ عثمان^۱ اجازه کتابت گرفته است، و همین امر نشان می‌دهد که در جوانی در هنر خط به مقام شامخی دست یافته بوده است. چون پدرش از خاندان ینی چری بود، ابتدا در دبیرخانه سپاه ینی چری^۲ به کار مشغول شد و در سال ۱۶۸۲/۱۰۹۳ مأموریت خدمت در مصر یافت. بر سر راه خود به مصر در قونیه به زیارت آرامگاه مولانا نایل آمد و دست ارادت به شیخ بوستان چلبی داد و به طریقت مولویه پیوست و خود می‌نویسد که واقعه در شعبان سال ۱۶۸۲/۱۰۹۴ پس از بازگشت از مصر پیش آمده است. در سال ۱۶۸۸-۸۹/۱۱۰۰ همراه ابوقاون محمد پاشا سفیر عثمانی به عنوان کاتب به ایران روانه شد. و شهرهای ایروان، تبریز، نخجوان، قزوین، قم، کاشان و اصفهان را سیاحت کرد. در ایران با علما و شعرای آن زمان مصاحبت کرد. سپس به استانبول بازگشت و به ریاست دیوان شهید علی پاشا منصوب شد، اما خشونت‌های علی پاشا را تحمل نکرد و از آن خدمت کناره گرفت. به توصیه علی پاشا با بیوه عارف افندی قاضی عسکر ازدواج کرد و دو سال بعد این ازدواج به طلاق منجر شد و نحیفی تا پایان عمر تجدید فراش نکرد.

در سال ۱۷۱۸/۱۱۳۰ همراه سلاحدار ابراهیم آغا (پاشا)، که به سفارت اتریش تعیین شده بود، به اتریش رفت و در بازگشت به مقام سرمقاطعچی و در سال ۱۷۲۶/۱۱۳۸ به مرتبت دفتردار درجه دوم (معاونت وزیرمالیه) نایل آمد. در سن کهنولت از طرف داماد ابراهیم پاشا به عضویت در انجمنی که برای ترجمه حبیب‌السیر تشکیل شده بود برگزیده شد. سرانجام در سال ۱۷۳۸-۳۹/۱۱۵۱ در سن قریب به صدسالگی در استانبول درگذشت؛ مزار وی در بیرون توپقاپوسرای در خیابان مال تپه واقع است. قطعه زیر بر سنگ مزار او نوشته است:

گوچتو دنیادان بو ذات پاک موصوف الکمال رحمت حق جاننه اولسون نثار و لایحه

۱. از خطاطان مشهور عثمانی است. از وی در کتابخانه ایاصوفیه مصحفی و قطعه خطی باقی است. وی در سال ۱۱۱۰ در استانبول فوت کرده است.

۲. ینی چری؛ سپاهیان منتخب در ارتش عثمانی، اکثر آنان از پیروان بکتاشیه بودند، سلطان محمود دوم در سال ۱۸۲۶ آنان را قتل عام کرد و به قدرتشان پایان داد.

Nahifi Selimyan

۵۹۳۹

سلیمان محمد نحیفی

مترجم مثنوی به نظم ترکی به وزن مثنوی مولانا جلال الدین

نوشته توفیق سبحانی

در کتابشناسیهای فراهم آمده درباره مولانا جلال الدین رومی (یا چنانکه منتقدی بدون توجه به مآخذ شرقی و غربی در اواخر مقاله‌ای که در حواشی خود بر مجالس سبعه تصحیح راقم این سطور به نام نقد و بررسی نوشته‌اند: غیر رومی)، حتی اسامی کسانی که مثنوی را عیناً با حذف ابیات ثقیل آن تلخیص کرده‌اند قید شده است، ولی نام سلیمان نحیفی (۱۱۵۱-۱۱۵۳/۱۷۳۸-۱۶۴۳) که مشهورترین کتاب عرفان تعلیمی مولانا را به همان وزن مثنوی (رمل مسدس محذوف) به شعر ترکی در آورده است، از قلم افتاده است. حق آن است که هر وقت که مثنوی مولانا مطرح می‌شود، نامی نیز از این شاعر مترجم یا مترجم شاعر به میان آید.

درباره کودکی این شاعر و خاندان وی اطلاعی موثق در دست نیست. اما از آنجایی که مثنوی را با تمام دقایق آن به زبان ترکی برگردانده است معلوم می‌شود که وقوفی کامل بر زبان فارسی داشته است و بعلاوه بر عربی، و تصوف و اصطلاحات آن نیز کاملاً مسلط بوده

(F)

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

212810

144701

NAHİFİ SÜLEYMAN EFENDİ
(HAYATI, ESERLERİ, EDEBİ KİŞİLİĞİ
VE
DİYANI'NIN TENKİTLİ METNİ)

08 KASIM 2000

W. G.
Yakınlaştırma Kurumu
Doküman Merkezi

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	144701
Tas. No:	T811.217 AYP. N

DOKTORA TEZİ
CİLT : 1

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hüseyin AYAN

Hazırlayan
A. İrfan AYPAY

KONYA - 1992

ÖZET

Divan edebiyatının beslendiği bir çok kaynak mevcuttur. Bunların başında da kutsal kitaplar gelir. Mesnevîlere konu olan hikâyelerin bir kısmı da bu kaynaklardan alınmıştır. Bu hikâyelerden biri de Yûsuf u Zelihâ/Züleyhâ'dır.

Bu makalede de Yûsuf u Zelihâ/Züleyhâ mesnevîsi ele alınacaktır. Bu şekilde edebiyatımızda birçok çalışma bulunan bu konunun daha önce çalışılmamış bir örneği edebiyatımıza kazandırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yûsuf u Zelihâ/Züleyhâ, mesnevî, Divan edebiyatı, Mısır, Yakup.

ABSTRACT

There are a lot of sources that Divan Literature nurished. Firstly these sources are holly books. A part of the stories that had been subject to these mesnevî got form these sources. One of the stories is Yûsuf u Zelihâ/Züleyhâ.

In this article mesnevî of Yûsuf u Zelihâ/Züleyhâ is hold on. So a lot of studies on this subject in our literature an example not studied before is going to be gained in our literature.

Key words: Yûsuf u Zelihâ/Züleyhâ, mesnevî, Divan edebiyatı, Mısır, Yakup.

Divan Edebiyatının çok çeşitli temel kaynakları mevcuttur. Bunların başında ilâhî dinlere ait kitaplar gelmektedir. Yûsuf Peygamberin kıssası da Tevrat'tan Kur'an-ı Kerim'e kadar uzanan bir boyuta sahiptir. Kur'an-ı Kerim'de Ahsenü'l-Kasas olarak adlandırılan Yûsuf suresi de Yûsuf u Zelihâ/Züleyhâ hikâyesine kaynaklık etmiştir. Bu kıssadan beslenerek edebiyatımızda bir çok mesnevî yazılmıştır. Bu mesnevîlerde daha çok hikâyenin aşk yönü işlenmiştir.

Yûsuf u Zelihâ mesnevîleri genellikle üç tema üzerine kurulur: 1. Yûsuf'un kardeşlerinin ona karşı hasetleri ve sonuçta Yûsuf'un başına gelenler, 2. Züleyhâ'nın tek taraflı beşerî aşkı, ayrılık ve özlemi, 3. Allah'a tevekkül, sevgi ve Allah korkusu (PALA: 1999, 420). Bu konulara ilaveten Hz. Yakub'un kişiliğinde ortaya konulan sabır, aşkın ilâhîleşmesi, insana ait duygular ve bu duyguların toplumsal hayatı etkileyiş biçimleri bu mesnevîlerde kendini gösterir.

İslam edebiyatında da bu konudaki ilk mesnevî Firdevsî'ye aittir. İran edebiyatında yine bu konu üzerine Camî'nin bir mesnevîsi mevcuttur. Türk edebiyatında da Şeyyad Hamza, Hataî, Taşlıcalı Yahya, Hamdullah Hamdî gibi şairler mesnevîlerinde bu konuyu ele almışlardır.

Edebiyatımızda bu konu üzerinde fazlaca durulması ile birlikte bu konu hakkında yazılan mesnevîlerin hepsi gün yüzüne çıkmamıştır. Bunlardan biri de Nahîfî'nin Yûsuf u Zelihâ isimli mesnevîsidir. Müstensihî El-hacı Mustafa bin Trabuzanî'dir. Manzum olarak yazılan eserin, istinsah tarihi kesin olarak bilinmemektedir.

Eserin el yazma metni yurtdışında bulunmaktadır. Türkiye'deki nüsha ise TDK¹ kütüphanesindeki mikrofilmden ibarettir. Eserin dil özellikleri - Eski Anadolu Türkçesinin özellikleri hâkimdir- dikkate alındığında XV. yüzyılda yazıldığı tahmin edilmektedir. Eser, Şeyyad Hamza'nın Yûsuf u Zelihâ isimli eserine konu bakımından benzemektedir. Sade bir Türkçe ile kaleme alınan eser, zengin bir kelime hazinesine sahiptir. Ayrıca yazının harekeli olması

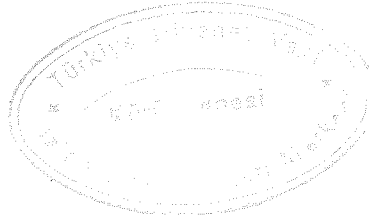
* Bu makalenin hazırlanışında büyük yardımını gördüğüm değerli Hocam Prof. Dr. Atabey KILIÇ'a ve gerek bu makalenin gerekse diğer çalışmalarımda yardımını ve ilgisini bir an olsun eksik etmeyen değerli Hocam Yrd. Doç. Dr. Mehmet Dursun ERDEM'e teşekkür ederim.

* Arş. Gör., Erzincan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, sibelust@hotmail.com

¹ Bu eserin nüshasını bana temin eden, çevresindeki insanlara yardım etmeyi kendisine şiar edinmiş, talep eden herkesle bilgisini ve birikimini paylaşmaktan çekinmeyen, insanî özellikleri ve çalışmaları ile "bilimadamı" sıfatını kişiliğinde birleştirmiş çok değerli Hocam Prof. Dr. Necati DEMİR'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Turkish Studies, 2/4, 2007 İstanbul, 823-957

03262

27 MART 2008

MA
SOL

and in free elections he usually gained a large majority. In 1936 he led the party to victory, formed a government and headed the all-party delegation which negotiated the Anglo-Egyptian treaty which gave the country nominal independence. In 1937 disputes between himself and Fārūḡ led to his dismissal and the Wafd was beaten in rigged elections in 1938. The previous year, Nahḡḡās had been shot and wounded by the Royalist greenshirts, a fascist-type organisation.

During the Second World War, the British authorities became worried by the increasingly pro-Axis attitudes of the Egyptian government, when the British ambassador, Sir Miles Lampson, made his famous *démarche* in February 1942 forcing Fārūḡ to dismiss the government and appoint Nahḡḡās prime minister. This by no means meant that Nahḡḡās was pro-British, but he stood firm during the advance of Rommel towards Alexandria. The reputation of the Wafd was somewhat in decline, however, being seen as having been put in power by the British, accused of corruption and inefficiency and suffering from the autocratic methods of Nahḡḡās and the baleful influence of his wife. As long as Lampson was there he was safe, but during his absence abroad Fārūḡ took the opportunity to dismiss Nahḡḡās in October 1944.

He moved into opposition with a virulent anti-British campaign which Fārūḡ did nothing to hinder. In the elections of January 1950, the Wafd was once again returned to power and Nahḡḡās immediately demanded the withdrawal of the British and the unification of Egypt and the Sudan. As he made no progress in negotiations, he unilaterally abrogated the 1936 Treaty and declared a state of emergency. A period of great tension with Britain ensued, culminating in the burning of Cairo on Black Saturday in January 1952. Nahḡḡās proclaimed martial law and appointed himself military governor. The next day Fārūḡ yet again dismissed the Wafd.

Nahḡḡās was in Europe when the Free Officers executed their coup in July 1952. He flew back in the belief that the Wafd was to be restored to power. It was too late. The time for cooperation between the ageing, rather discredited politician and the dynamic young officers was past. The Wafd was compelled to dismiss him from its leadership and his wife was tried on charges of corruption, was heavily fined and her property confiscated. Nahḡḡās was deprived of his civil and political rights until 1960.

He took no further part in Egyptian political life. If the Wafd was the people, Nahḡḡās as its leader was to a certain extent the embodiment of the leadership of the people. He was the natural leader of the majority, the majority which the Wafd considered its inherited right. He was a popular figure in Egypt, valued for his contributions to the struggle for independence, and his funeral in 1965 was the occasion for a large, sympathetic demonstration.

Bibliography: J.C.B. Richmond, *Egypt 1798-1952, her advance towards a modern identity*, London 1977; P.J. Vatikiotis, *The history of modern Egypt from Muhammad Ali to Mubārak*, London 1991; D. Hopwood, *Egypt, politics and society 1945-1990*, London 1991. (D. HOPWOOD)

NAHĪFĪ, SÜLEYMĀN, an Ottoman poet and translator who lived in Istanbul in the second half of the 11th/17th and first half of the 12th/18th centuries. After having learned the art of calligraphy from the distinguished penman Hāfiḡ 'Oḡmān (d. 1111/1699-1700; cf. *Sidjill-i 'Oḡmānī*, iii, 421-2), he became a junior clerk at a public office (sc. the *yeṇi-çeri kalemi*). In 1109/1697 he went to Persia as secretary in the

suite of the ambassador Mehmed Paḡa (cf. *S'Ö*, iv, 210, and F.R. Unat, *Osmanlı sefirleri ve sefaretnameleri*, Ankara 1968, 11, 18, 241). After his return he became the head clerk (*düvān efendisi*) of Dāmād 'Alī Paḡa [see 'ALĪ PAḡA, DĀMĀD]. In 1131/1719 he went to Vienna in the suite of the ambassador Ibrāhīm Paḡa (cf. *S'Ö*, i, 120; Unat, *op. cit.*, 52-3), and upon his return was rewarded for his services with the appointment to head an office of revenue accountancy (sc. the *bah-muḡāta'adḡilīk*). Finally, in Djumādā II 1138/beg. 4 February 1726, he was granted one of the highest positions in the Treasury (*defterdar-ı şikk-i ḡānī*). He died in 1151/1739-9 (as the chronogram on his tombstone is reported to attest: *Bu Süleymān Nahīfī rūḡina el-Fātiḡa*) and was buried outside Topkapı in Istanbul.

Nahīfī made a name for himself both as a translator and a poet. His Turkish *Düvān* contains mainly *ghazels* in the so-called 'aḡshikāne style which captivate through their affectionate tone. In addition to this *Düvān*, he composed a series of *na'ats* on Muḡammad bearing the title *Hilyet el-enwār* as well as poems about the Prophet's birth (*mawlid*), the *hidjra* and the miraculous journey (*mi'radḡ*). Also well-known is a *takḡmīs* in Arabic, Persian and Turkish on the celebrated Arabic poem by al-Būḡirī [q.v.] entitled *al-Kawākib al-durriyya fi madḡ khayr al-bariyya* (which came to bear the name *al-Burda*); this *takḡmīs* was printed in Istanbul in 1297 under the title *Takḡmīs-i Kaḡide-yi Bürde*. Other *takḡmīs* of his are on the Arabic *kaḡida* called *Bānat Su'ād* of his are on the Arabic *kaḡida* called *Bānat Su'ād* by Ka'b b. Zuhayr [q.v.] (which also came to be known by the name *al-Burda*) and on three Persian *na'ats* by Djamī [q.v.]. The work on which his reputation is mainly based, however, is his masterly translation in verse form of the *Methnewī* of Djalāl al-Dīn Rūmī [q.v.]. This is a literal rendering in which he preserved the form and metre of the original. It was printed in 1268 in Bülāk and in 1962 in Istanbul.

Bibliography: Şafāyī, *Tedḡkire*; Sālim, *Tedḡkire*; Belīḡ, *Nukḡbet el-āḡḡār le-dḡeyl Zübdet el-eḡḡār*; Faḡīn, *Khātimet el-eḡḡār*, Istanbul 1271, 400; Müstākīm-zāde Süleymān Sa'd el-Dīn, *Tuḡfe-yi khāḡitā'in*, Istanbul 1928, 213-14; *Sidjill-i 'Oḡmānī*, iv, 548; 'Oḡḡmānī mü'ellifleri, ii, 455-6; Hammer-Purgstall, *Geschichte der osmanischen Dichtkunst*, iv, 308-10; Gibb, *HOP*, iv, 78-85; F. Babinger, *GOW*, 260 n. 3; Ā. Çelebioḡlu, *Mesnevī-i Şerif manzum Nahīfī tercümesi*, 3 vols., Istanbul 1962 ff.; idem, *Süleyman Nahīfī'nin Hicretü'n-Nebī adlı mesnevīsi*, in *Türklük Araḡtırmaları Dergisi*, ii (1986), 53-87.

(E.G. AMBROS)

AL-NAHĪKĪ, a *nisba* referring to a number of scholars of the Al Nahik in al-Kūfa. The best known is 'Abd Allāh b. Muḡammad, a member of the extremist Muḡammadiyya [q.v.] sect. 'Ubayd Allāh b. Sulaymān b. Wahb, who was al-Mu'taḡid's vizier between 279/892 and 288/901, appointed him, in recognition of past services, to the influential post of 'āmil (director of taxes) of the Bādūrayā [q.v.] district south-west of Bagḡdād. Two years later he was dismissed after being accused by the Banu 'l-Furāt of embezzlement (al-Tanūkhī, *Niḡḡwār al-muḡḡāra*, viii, Damascus 1348/1930, 16-18; Hilāl al-Şābī, *Ta'riḡḡ al-Wuzarā'*, ed. H.F. Amedroz, Beirut 1904, 76-7). Both he and another member of the Muḡammadiyya, al-Fayyāḡ b. 'Alī b. Muḡammad b. al-Fayyāḡ (executed under al-Mu'taḡid, r. 279-89/892-902), wrote works refuting the *K. al-Şirāt* of Ishāḡ b. Muḡammad al-Nakḡa'ī al-Aḡmar al-Kūfī (d. 286/899) of the 'Alyā'iyya (or 'Ayniyya) sect. Al-Fayyāḡ's work is entitled *al-Kiḡāḡ*; the title of al-Nahīkī's work is not recorded (al-Mas'ūdi, *Murūḡj*, ed. Pellat, ii, 258, § 1135; Ibn Ḥazm, *al-Fiḡal fi 'l-*

Nahife

- «Çimbi», *DİA*, VIII (1993), 317-318.
 «Çorlulu Ali Paşa, Silâhdar», *DİA*, VIII (1993), 370-371.
 «Damad İbrahim Paşa, Nevşehirli», *DİA*, VIII (1993), 441-443.
 «Enverî, Sâdullah», *DİA*, XI (1995), 268-270.
 «Es'ad Efendi, Hocazâde», *DİA*, XI (1995), 340-341.
 «Es'ad Efendi, Vassâfzâde», *DİA*, XI (1995), 247.
 «Hasan Paşa, Damad», *DİA* (Yayınlanacak).
 «Hekimoğlu Ali Paşa», *DİA* (Yayınlanacak).
 «İpşir Mustafa Paşa», *DİA* (Yayınlanacak).
 «Kağıthane», *DİA* (Yayınlanacak).
 «Kemankeş Ali Paşa», *DİA* (Yayınlanacak).
 «Kosova», *DİA* (Yayınlanacak).

09 AGUSTOS 1997

D 120
Tarih Enstitüsü Dergisi (Prof. Dr. Manir Aktepeye
Armağanı), 3. 15. 1997 İstanbul.

NAHİFİNİN NASİHATÜ'L-VÜZERA'SI

Mehmet İpşirli*

İslâm dünyasında devlet adamlarına idari, siyasi, ahlâki tavsiye ve öğütleri ihtiva eden genel olarak siyasetnâme ortak adıyla anılan edebî ve tarihî türün çok köklü bir geleneği bulunmaktadır. Bunlar emirler, mektuplar, direktifler tarzında bir taraftan resmî mahiyette, esas itibarıyla ise devrin ilim ve kültür adamlarının, aydın ve bürokratlarının müşahade ve tecrübesine dayanarak kaleme aldıkları hususî bir tür olarak teşekkül etmeye başlamıştır¹. Daha sonra İslâm ve Türk devletlerinde bu türün çok mükemmel örnekleri ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti'nde ise bilhassa müesseselerin bozulma temayülü gösterdiği XVI. yüzyıl sonlarından itibaren bu alanda çok mükemmel değişik anlayış, üslûp ve muhtevada zengin bir edebiyat oluşmaya başlamış bu sahada XVII-XVIII. yüzyıllarda bir kısmı anonim² mükemmel örnekler ortaya konulmuştur³.

Bu sahadaki eserlerden birisi olan Nasihatü'l-vüzerâ XVII-XVIII. yüzyılın uzun ömürlü, velut edibi Nahîfî Süleyman Efendi⁴

* Prof. Dr., İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Arşivcilik Bölümü öğretim üyesi.

1 Arab ve Fars edebiyatındaki İslam idari edebiyatı için bk. E. C. Bosworth, «Nasihatü'l-mülûk», *EI²*, İng., VII, 984-988.

2 Bunlardan üç anonim teşkilât eseri Yaşar Yücel, (*Osmanlı Devlet Teşkilatına Dair Kaynaklar*, Ankara 1988) tarafından neşr edilmiştir.

3 Bu sahadaki çalışmalar hakkında genel bir değerlendirme için bk. Ahmet Uğur, *Osmanlı Siyasetnameleri*, ts.

4 Abdurrahman Şeyh Muhyî adında bir vaizin oğlu olan Nahîfî (1645?-1738)'nin gençliği ve bilhassa tahsili hakkındaki bilgiler son derece sınırlıdır. İyi bir tahsil gördüğü, husûsiyle Arabça ve Farsçaya vâkuf olduğu eserlerindeki derinlikten anlaşılmaktadır. Ayrıca meşhur hattat Hafız Osman'dan hat dersleri almıştır. Çeşitli kalem hizmetlerinde bulunmuş, Kavukçu Mehmed Paşa 1689'da elçilikle İran'a gittiğinde Nahîfî'yi kâtib olarak yanında götürmüş,

hâlinin ifadesi olmasının ötesinde, insanlara hizmet etmek ümidiyle dolu bilinçli bir kişiliğe de işaret ederler.

İlhamî'nin, kaderi karşısında çırpınımları ifade eden şiirleri kendi gerçek dünyasına düşülen notlar gibidir. Bu realist söyleyişler, eski şiir geleneğinde alışılmış felek şikâyetlerinin ötesinde istisnai örneklerdendir. Bu açıdan şiirleri, hayatları trajik bir şekilde sona eren Cem Sultan (ö. 1495) ve Şahi mahlasıyla şiirler söyleyen I. Bayezid'i (ö. 1562) çağrıştırmaktadır. Şehzadelik yıllarında geçirdiği ağır hastalık, şairdeki karamsar ruh hâlini daha da arttırmıştır. Bu acılarla pişen şair, yer yer arifane, güzel şiirler de söylemiştir. Ona göre, ne saltanat ne de padişahlık bakidir. "Sefanın özü" ise insanlara hizmet etmektir. Bu gerçek sefayı tadabilmek için sık sık Tanrı'ya dua eder. I. Abdülhamit'in yerine, 28 yaşında tahta çıkan İlhamî'yi saltanat hayatı da beklediği "sefa"ya kavuşturmaz. Çünkü saltanat bazen sefa ise çoğu zaman cefadır. Bu sebeple padişahlık yıllarında yazdığı şiirlerinde de karamsar psikoloji devam eder. Buna karşılık şarkıları, onun zevk ve sefaya düşkün yönünü gösteren, Nedim yolunda söylediği rindane şiirlerdir. Nedim, Nabi ve Ragıp Paşa'nın dışında, Naşit, Nesimî ve Kanuni (Muhibbî) için de tahmisler yazan şair, hasbihâl türü şiirlerinin dışındaki örneklerde ise, kendini kuruluğa düşmekten kurtaramamıştır. Bunlar sathi, eski şiir estetiğinde makbul olmayan sıradan örneklerdir. Şehzadelik yıllarındaki esaret hayatının iç dünyasında açtığı acılar ve devlet hayatında karşılaştığı zorluklar, ona sanat kaygısından uzak, lirik şiirler söyletmekle birlikte, şiire yeterince zaman ayırmasını engellemiştir. "Yâri gördükçe yüreğim oynuyor hop hop hop", "Bir na'ra atıp yâre sarılmakdır murâdım" gibi, basit, içten söyleyişler onu vasatın üstüne çıkarmaya yetmemiştir. Kendi de

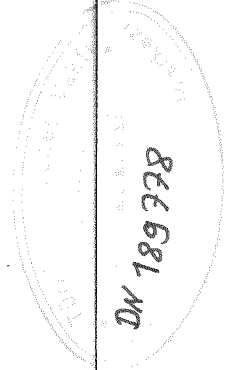
"Hemîşe âşıkâne ola tarz-ı şîrin İlhamî / Görenler eylesin bu nazm-ı pâk-i nev-edâdan haz" diyerek, herkesin haz alabileceği âşıkane, sade bir dili olduğunu söylemiş; nükteden yoksun, fesahat hatalarıyla dolu şiirlerindeki kusurlarının hoş görülmesini istemiştir. Bunlar tevazunun ötesinde aynı zamanda bir gerçeğin de ifadesidir. Fakat talihinden ve devirden şikâyet yoluyla yazdığı çizgi dışı şiirler, onu edebiyat tarihimiz açısından ihmal edilmemesi gereken şahsiyetler arasına dâhil etmiştir.

Saltanat yıllarında da aradığı mutluluğu bulamayan, ıslahat çalışmalarında tepkilerle karşılaşan III. Selim için, kötü talihine ve saltanata isyan etmekten başka yapacağı bir şey kalmamıştır. "Vâkıf olan benim esrârıma her an ağlar" diyen şair, birçok şairi de ağlatmıştır. Onun "ağlar" redifli bu gazeline çok sayıda nazire yazılmıştır. İlhamî'nin ölümü de trajik olmuştur. İsyancıların elinden kurtulan padişah, IV. Mustafa'nın hışmından kurtulamamış ve onun emriyle feci bir şekilde şehit edilmiştir. Ölümünün ardından Aynî (ö.1838-39), hazin bir mersiye kaleme almıştır. Bu mersiye, siyasi otorite tarafından öldürülen şehzadelerin ve padişahların ardından yazılan birkaç istisnai örnekten biridir.

d. Klasik Üslupta Dinî-Tasavvufi Söylem

Nahifi, Nazim, Enis Dede ve Sakıp Dede dinî-tasavvufi duyarlılıkla kaleme aldıkları şiirleriyle klasik söylem içerisinde farklı bir yönelişi temsil ederler. Bunlar içinde şair olarak en güçlüsü Nahifi'dir. Onun ardından Nazim gelmektedir. Enis ve Sakıp Dede ise, taklit seviyesinde kalan, nazire şairleri arasında yer almaktadır:

Lale Devri şairlerinden olan Nahifi (ö. 1115 / 1738?), dinî-tasavvufi bir neşve ile yazdığı lirik şiirleri ve bilhassa *Mesnevî* tercümesi ile büyük bir şöhrete kavuş-

140041

NAHÎFÎ

-
- 1 İBRAHİM PAZAN, Nahîfî'nin Cevâhirü'l-Menâkıb'ı (Gencîne-i Ahlâk): Tahlil ve metin, Marmara Üniversitesi, Doktora, 2013